

PIERWSZE OGÓLNOPOLSKIE SYMPOZJUM MISTYKI
Sekcja Teologii Duchowości Akademii Teologii Katolickiej
(Warszawa, 23 kwietnia 1998 r.)

Ks. Marek SZYMULA

W dniu 23 kwietnia 1998 roku w auli Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie, odbyło się Pierwsze Ogólnopolskie Sympozjum mistyki. Organizatorem sympozjum była Sekcja Teologii Duchowości Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, na której czele stoi ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański. Na rozesłane zaproszenia odpowiedziało dużym zainteresowaniem nie tylko środowisko polskich teologów duchowości. Swe poparcie i uznanie podjętym tematem wyrazili także księża biskupi, przełożeni seminariów duchownych i alumni, wyżsi przełożeni zgromadzeń zakonnych żeńskich i męskich, poszczególne osoby zakonne i osoby życia konsekrowanego, jak również wiele osób świeckich zainteresowanych problematyką mistyki. Wśród osób przybyłych na obrady można było dostrzec reprezentantów wszystkich stanów i różnych duchowości. Ten fakt potwierdza towarzyszące organizatorom przekonanie, iż zagadnienie mistyki chrześcijańskiej jest dziś bardzo popularne. Niestety daje się zaobserwować wiele niepokojących zjawisk wynikających z mylnego pojmowania lub fałszywego rozumienia zagadnień mistyki. Współcześni chrześcijanie są narażeni na wiele fałszywych teorii i zachęceni do praktykowania obcych naszej religii praktyk mistyki dalekiego wschodu, jak również mistycyzmu wynikającego z mylnego rozumienia teorii mistyki chrześcijańskiej. Z drugiej strony podejmowane badania naukowe nad doświadczeniem mistycznym poszczególnych osób i kierunków duchowości stają się inspiracją do podsumowania i ukazania dotychczasowego dorobku naukowego wypracowanego w środowisku warszawskim.

Rozpoczęcia obrad dokonał ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański, twórca Sekcji Teologii Duchowości. W serdecznych i ciepłych słowach przywitał wszystkich przybyłych gości oraz życzył owocnych obrad. Następnie pokrótce omówił licznie nadesłaną korespondencję wyrażającą uznanie dla podjętego tematu oraz przeczytał fragmenty nadesłanych listów, m.in. od ks. bpa W. Świerzawskiego. Po wspólnej modlitwie na przewodniczącego obrad został powołany J. E. ks. abp dr Stanisław Nowak, Metropolita Częstochowski.

Po słowie wprowadzającym w ramach pierwszej sesji obrad swoje referaty wygłosili: o. prof. dr hab. Paweł Placyd Ogórek, kierownik Katedry Mistyki Chrześcijańskiej w Akademii Teologii Katolickiej oraz J. E. ks. abp dr Stanisław Nowak, Metropolita Częstochowski. Pierwszy referat dotyczył samej istoty pojęcia mistyka. Temat został zatytułowany przez Prelegenta: „Mistyka Zagrożenie czy rozwój życia duchowego?” Referent na początku swego przedłożenia ukazał problem fałszywego pojmowania mistyki. Prawdziwa mistyka to mistyka autentycznie religijna, która nie ma nic wspólnego z okultyzmem, magią, spirytyzmem czy magnetyzmem. Te i tym podobne praktyki wciągają ducha ludzkiego w grzech przeciwny religijności, która ze swej istoty jest świadectwem, wyrazem całkowitej zależności i poddania się człowieka Bogu. Autor fałszywą mistykę nazywa za T. Mertonem dewiacją daru łaski prowadzącą do pseudomistyki. Fałszywa mistyka zdaniem o. Placyda podpada pod dwie charakterystyczne kategorie: niewiedza zastępująca wiedzę oraz próby docierania do specjalnej, nadprzyrodzonej wiedzy za pomocą innych środków niż te,

które zostały wskazane przez Boga. W dalszej części referatu Prelegent omówił zjawisko mistyki jako rzeczywistości specyficznie chrześcijańskiej wprowadzając rozróżnienie pomiędzy mistyką jako doświadczeniem duchowym a teoretyczną spekulacją uprawianą w ramach teologii mistycznej. Następnie jednoznacznie odróżnił psychologiczny aspekt mistyki od jej aspektu ontologicznego (teologicznego). Centrum mistycznego doświadczenia jest zawsze i tylko sam Bóg. Stąd mistyka w ścisłym sensie jest doświadczeniem czysto chrześcijańskim, albowiem jest uwarunkowana zbawczym i uświęcającym działaniem Wcielonego Słowa. Konsekwencją tak pojętej mistyki staje się stwierdzenie, które autor podaje za K. Rahnerem, iż dzisiejszy chrześcijanin będzie mistykiem tzn. kimś, kto czegoś doświadczył, albo go wcale nie będzie. Z tego twierdzenia według autora referatu wynika fakt powszechności mistyki a nie jej elitarności. Wydaje się potwierdzać tę tezę doświadczenie wielu osób, pozornie zwyczajnych, którzy nigdy nie poznali innych form regularnej modlitwy poza Mszą św. i różańcem, a których Bóg doprowadził do wyżyn kontemplacji mistycznej. Dlatego zdaniem autora pewien stopień życia kontemplacyjnego i samej kontemplacji czyli wewnętrznego dialogu duszy z Bogiem jest nieodłączny nie tylko od różnych form życia konsekrowanego, lecz także konieczny dla życia chrześcijańskiego w ogóle. Wreszcie autor zaprezentował w swoim przedłożeniu podstawowe kryteria autentycznej mistyki. Zaliczył do nich: zaangażowanie w miłość, czyli życiowe uwiarygodnienie; zaangażowanie w sprawy Kościoła jako sprawdzian zjednoczenia z Chrystusem; życie sakramentalne, zwłaszcza pełny rozwój życia eucharystycznego; zgodność z obiektywnym objawieniem, Magisterium Kościoła. Swój wykład zakończył o. Profesor ciekawą refleksją na temat mistyki oblubieńczej i mistyki powołania. Kończącą tezę referatu było stwierdzenie Mistra Eckharta: Kto wybiera mniej niż Boga, traci Go.

Drugim prelegentem był J. E. ks. abp dr Stanisław Nowak z Częstochowy. Jego referat nosił tytuł „Mistyka inkarnacyjna czyli wynikająca z przeżycia tajemnicy Wcielenia w ujęciu beruliańskim” Na początku swego referatu Autor zwrócił uwagę na spotykaną w dzisiejszym świecie modę na mistykę pozachrześcijańską. Natomiast tylko zjednoczenie z Chrystusem może nas doprowadzić do zjednoczenia z Bogiem. W swoim przedłożeniu ks. Arcybiskup doprecyzował pojęcie „mistyka inkarnacyjna” przez które rozumie się mistykę radykalnego zjednoczenia z Chrystusem jako Słowem Wcielonym. Autor referatu ukazał swoistą i oryginalną interpretację prawdy o Wcieleniu Słowa Bożego dokonaną przez Kardynała Piotra de Berulle (1575-1629). Ukazując Kardynała jako twórcę „Francuskiej Szkoły Duchowości” nazywa go „radykalnym chrystocentrystą”, który słońcem wszystkiego uczynił Słowo Wcielone. Swe mistyczne rozważania o więzi człowieka z Chrystusem kard. de Berulle wyprowadzał zawsze z dogmatu, sądząc, że tylko dogmat jest źródłem i motorem prawdziwego życia chrześcijańskiego. Następnie został ukazany punkt wyjścia mistyki inkarnacyjnej Kardynała. Jest nim teoria o trzech jednościach, które winny następować po sobie w kontemplacji Boga: jedność istoty, którą jest boskość; jedność miłości, którą jest Trójca Święta; jedność istnienia, którą jest Wcielenie. W dalszej części referatu ks. Arcybiskup przedstawił sposób ukazany przez omawianego autora w jaki człowiek łączy się ze stanami i tajemnicami Chrystusa Słowa Wcielonego. Pojawiły się tu określenia charakterystyczne dla Kardynała „przyłgnięcie”, „adoracja”, które wyrażają duchowość adoracji zakorzenionej w miłości. Człowiek, aby mógł przyjmować łaski Boże musi stać się „czystą zdolnością” przyjmowania Jezusa, co możliwe jest do osiągnięcia jedynie przez Ducha Świętego, który działa w jego duszy. Stąd w mistyce beruliańskiej pojawia się konieczność ascezy, którą określa jako „wyniszczenie, upokorzenie, aż do ostatecznych granic” Wzorem tego jest zdaniem Berulle’a Słowo Wcielone. Kontemplacja beruliańska Słowa Wcielonego zakorzeniona jest przeto w rozważaniach na temat wyniszczeń podję-

tych przez Chrystusa w czasie jego ziemskiego życia. Następnie ks. Arcybiskup ukazał Kardynała Berulle, jako wielkiego reformatora kleru. Uważał on bowiem, iż mistyka inkarnacyjna szczególnie stosowna jest dla kapłanów. Bowiem kapłan przez sakrament święceń wchodzi, w stosunku do Chrystusa, w szczególny stan przynależności. Dlatego kapłan winien być nie tylko doskonałym „adoratorem Słowa Wcielonego”, ale również być z Nim w wyjątkowy sposób zjednoczony. Swoją referat zakończył Abp Nowak zachętą powracania do wielkich mistrzów życia duchowego, jakimi byli m.in. kard. Berulle i jego uczniowie.

Pierwsza część obrad zakończyła się uroczystą Mszą św. koncelebrowaną przez przybyłych kapłanów. Koncelebrze przewodniczył i wygłosił kazanie J. E. ks. abp Stanisław Nowak, Metropolita Częstochowski.

Po przerwie drugą sesję obrad otworzył wykład ks. prof. dra hab. Stanisława Urbańskiego, kierownika Katedry Życia Duchowego i kuratora Sekcji Teologii Duchowości w Akademii Teologii Katolickiej. Po nim wygłosili swoje referaty ks. dr Marek Szymula oraz ks. lic. Paweł Gwiazda. Autor pierwszego referatu zatytułował swoje wystąpienie: „Polska mistyka przeżyciowa i studyjna na przestrzeni 1000-lecia” Problematyka wykładu skupiła się na historycznym przeglądzie mistyki w Polsce. Na początku wykładu Prelegent scharakteryzował swój referat jako próba przebiegnięcia wielkimi krokami dziejów polskiego ducha, aby ukazać, jak aktywność Trójcy Świętej ujawnia się w misticie naszych rodaków. Bogate doświadczenie polskiej mistyki Autor uszeregował według mistyki typu przeżyciowego, następnie typu szkolnego czyli podręcznikowego, potem formacyjnego, a w końcu według mistyki typu badawczego. Podaje następnie określenie mistyki jako autentycznego życia duchowego człowieka, wybiegającego poza zachowywanie jedynie praktyk pobożnościowych a umiejscawiając ją w aspekcie wiary, miłości, modlitwy, apostołstwa, ofiary w najgłębszym zespoleniu z Chrystusem. Idąc za ukazanymi powyżej kryteriami ks. Urbański dokonał podziału dziejów polskiej mistyki na cztery okresy. Pierwszy okres do XVII wieku; drugi to XVIII wiek; trzeci okres to druga połowa XIX wieku i początek XX wieku (do 1918 r.); czwarty to XX-lecie międzywojenne (1918-1939). Następnie scharakteryzował poszczególne okresy w dziejach polskiej mistyki oraz ich przedstawicieli. Pierwsze wzmianki o polskiej misticie studyjnej pochodzą już z XII wieku. Wiek XIII nie pozostawił żadnych śladów piśmiennictwa mistycznego, natomiast wiek XIV, zwłaszcza jego koniec przynosi odrodzenie w dziedzinie mistyki. Przykładem mistyki przeżyciowej tego okresu są wyznania bł. Doroty z Małowów. Na przełomie XIV i XV wieku polską misticę studyjną reprezentuje Jakub z Paradyża. W traktacie „O teologii mistycznej” głosił, że wszyscy ludzie, bez różnicy stanu czy wieku, są powołani do wejścia na drogę życia mistycznego. Wiek XVII zwany jest pierwszym „złotym okresem mistyki” Polscy pisarze ascetyczno-mistyczni tego czasu to Kasper Drużbicki i Tomasz Młodzianowski. Pozostawili oni po sobie dzieła zawierające system doktrynalny teologii ascetyczno-mistycznej zbudowanej według tradycyjnych trzech dróg życia duchowego. Czołowe miejsce w tym czasie zajmują również teologowie karmelitańscy: Bonawentura od św. Stanisława (Stanisław Frezer), Stefan od św. Teresy (Hieronim Stefan Kucharski) i Mikołaj od Jezusa Maryi (Mikołaj Opacki). Piszą oni m. in. o szczytach zjednoczenia mistycznego, kontemplacji wlanej oraz życiu kontemplacyjno-czynnym. Zauważa się u nich duży wpływ doktryny mistyków hiszpańskich św. Teresy z Avila oraz św. Jana od Krzyża, jednakże odznaczają się samodzielnym ujęciem doświadczeń mistycznych oraz mocną podbudową intelektualną rozważanych tematów teologicznych. Kolejnym wspomnianym przez Prelegenta autorem mistycznym tego okresu jest Chryzostom Dobrosielski, który pozostawił po sobie - uważany za pierwszy w Polsce - systematyczny traktat teoretyczny z teologii ascetyczno-mistycznej. Kolejną postacią jest Stanisław Papczyński (marianin), który stworzył orygi-

nalną doktrynę mistyki wokół pojęcia „mystyczna świątynia człowieka” Reprezentantem mistyki zakonu dominikańskiego jest Mikołaj z Mościsk. Jego pisma ascetyczno-mistyczne mają charakter praktyczny, jako pomoc dla zakonnic i osób świeckich. Były one na gruncie polskim pierwszą udaną próbą konkretnej pomocy osobom dążącym do świętości. Reprezentantką mistyki przeżyciowej tego okresu jest Teresa od Jezusa czyli Anna Marchocka. Z badań historycznych przeprowadzonych przez Prelegenta wynika, iż w XVIII wieku następuje spadek pism z zakresu życia mistycznego. Przyczyną tego jest wpływ antymistycznych tendencji idących z Zachodu Europy. Dopiero w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku następuje znaczny rozkwit mistyki spekulatywnej i przeżyciowej. Ten okres nazwany jest drugim „złotym okresem polskiej mistyki” Do zajmujących się w tym czasie mistyką można zaliczyć: ks. Piotra Semenenko, twórcę szkoły zmartwychwstańczej; arcybiskupa Zygmunta Felińskiego; biskupa Sebastiana Pelczara; ks. Bronisława Markiewicza; bł. Honorata Koźmińskiego; św. Alberta Chmielowskiego; bł. Marcelinę Darowską; Wandę Malczewską; Różę Białecką; Elizę Cejzik; Cecylię Działyńską. Trzeci „złoty okres mistyki polskiej” obejmuje czas od 1918 do 1939 roku. Spośród osób podejmujących problematykę mistyczną ks. Urbański wymienił: ks. Aleksandra Żychlińskiego; ks. Józefa Puchalika; ks. Leona Pyżalskiego; ks. Pawła Smolikowskiego; ks. Eugeniusza Kuleszę; ks. Jana Balickiego; ks. Alfonsa Bielenina; ks. Andrzeja Rozwadowskiego. Mistykę przeżyciową w tym okresie reprezentowały: bł. Faustyna Kowalska; bł. Aniela Salawa; bł. Bernardyna Jabłońska; **Elżbieta Czacka**. Autor konkludując ten imponujący przegląd polskiej mistyki spekulatywnej i przeżyciowej ukierunkował całość rozważań na tajemnicę działania Ducha Świętego w człowieku. Albowiem Duch Święty organizuje i rozwija, wreszcie doprowadza życie chrześcijańskie „do pełni świętości” Ową pełną świętość zakreślają horyzonty kontemplacyjne czystej wiary, udoskonalonej przez wprowadzenie w nią „boskiego sposobu działania”, specjalnej interwencji Ducha Świętego.

Czwartym prelegentem był ks. dr Marek Szymula, ojciec duchowny i wykładowca teologii duchowości w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie. Wygłosił on referat pt.: „Życie mistyczne podstawą duchowości zakonnej w świetle nauczania bł. Honorata Koźmińskiego” Odwołując się do zapoczątkowanej przez Sobór Watykański II refleksji teologicznej nad życiem zakonnym, Autor wskazał na konieczność odzyskania i uaktywnienia wymiaru mistycznego w duchowości zakonnej. Jako, że ten postulat w historii duchowości wciąż pojawiał się z różną intensywnością Prelegent na przykładzie bł. Honorata Koźmińskiego, kapucyna (1829-1916) ukazał mistyczne podstawy życia zakonnego. O Honorat reprezentował nurt mistyki spekulatywnej jak i przeżyciowej. W wystąpieniu Prelegent ustosunkował się jedynie do tej pierwszej, która stanowiła oparcie dla wielu osób przychodzących do konfesjonału Błogosławionego. Swą koncepcję mistyki studyjnej oparł Koźmiński na utrwalonym w tradycji schemacie rozwoju życia wewnętrznego. Pisał on o stanach życia duchowego, które odpowiadają trzem okresom życia wewnętrznego określanym tradycyjnie jako droga początkujących, postępujących i droga zjednoczenia. Jego nauczanie opiera się na doświadczeniu wielu mistrzów życia duchowego, za nimi postrzega on życie mistyczne, jako drogę prowadzącą do coraz głębszego poznania i kochania Boga. Natomiast w kontekście życia zakonnego zjednoczenie mistyczne z Bogiem uważa za szczyt świętości zakonnej, do którego dochodzi się przede wszystkim poprzez rozwój miłości. Głębokie, mistyczne doświadczenie Boga w miłości staje się miarą stopnia doskonałości zakonnej. Następnie Referent ukazał przekazaną przez o. Koźmińskiego koncepcję rozwoju miłości na poszczególnych etapach życia duchowego. Stopnie jej rozwoju, są według Błogosławionego uzależnione od dążeń właściwych danemu okresowi życia mistycznego. Kończąc, Prelegent podkreślił, iż bł. Honorat Koźmiński postrzegał

życie duchowe jako mistyczny proces, w którym Bóg przy zaangażowaniu człowieka, stopniowo uświęca go i daje mu coraz większy udział w swoim nadprzyrodzonym życiu, aż do zjednoczenia mistycznego włącznie. Zatem nauczanie Założyciela ponad dwudziestu zgromadzeń zakonnych ukazuje osobom konsekrowanym drogę życia mistycznego jako pełny rozwój życia łaski uświęcającej, cnót wlnych, oraz darów Ducha Świętego, stanowiących o istocie życia chrześcijańskiego w ogóle a życia zakonnego w szczególności.

Ostatnim prelegentem był ks. lic. Paweł Gwiazda, doktorant teologii duchowości z Warszawy. Podjął on interesujący wielu problem lektury książek Anthony de Mello. Swoją referat zatytułował: „Zastosowanie technik medytacyjnych niechrześcijańskich religii Wschodu w książkach A. de Mello. Ożywcza inspiracja czy zagrożenie?” W swoim przedłożeniu Referent podjął próbę określenia jasnych kryteriów, które pozwoliłyby ocenić na ile pochodzące z religii niechrześcijańskich metody medytacji mogą być przydatne w modlitwie chrześcijanina. Omawiając kryteria szczegółowe Autor wskazał na dominujące dziś wśród chrześcijan oczekiwanie, że w dziedzinie rozwoju duchowego wystarczy jedynie odnaleźć odpowiednią, skuteczną technikę, a następnie precyzyjnie ją zastosować, by osiągnąć oczekiwane skutki. Tego rodzaju podejście jest w przypadku modlitwy chrześcijanina oczywiście nie do przyjęcia. Chrześcijanin, przystępując do modlitwy czy w jakikolwiek sposób starając się zbliżyć do Boga, musi pamiętać, że jest w tym zależny od działania Jego łaski. W związku z tym - jak podkreślił Prelegent - trzeba odrzucić te wszystkie metody czy techniki, które obiecują szybki i pewny duchowy wzrost dzięki samemu tylko ich stosowaniu. Podobnie za błędne uznał ocenianie jakości modlitwy, czy przydatności określonej techniki dla modlitwy chrześcijańskiej, wyłącznie na podstawie wywoływanych przez nią pozytywnych doświadczeń psychologicznych. Omawiając problem terminologii zwrócił uwagę ks. Gwiazda na trudność jaką stwarza zewnętrzne podobieństwo w nazewnictwie używanym w tradycji chrześcijańskiej i tradycji niechrześcijańskich religii Wschodu. Autor wskazał na wspólne pojęcia takie jak „oczyszczenie”, „pustka” czy „próżnia”, które jednak oznaczają inne rzeczywistości dla chrześcijanina i niechrześcijanina. Następnie Prelegent ukazał różne podejścia do zagadnienia modlitwy opierając się na rozróżnieniu pomiędzy mantrą a modlitwą skupienia. Kolejnym zagadnieniem podjętym w referacie było wskazanie na niektóre błędne w kontekście chrześcijaństwa stwierdzenia A. de Mello zawarte w jego pozycjach książkowych. Szczególnie uwypuklone zostało niewłaściwe zaakcentowanie roli uczuć w kontemplacji oraz „techniczne” podejście do metod modlitwy medytacyjnej. Według Prelegenta omawiany autor bliższy jest poglądom buddyjskim niż chrześcijańskim. Wreszcie ostatnim zagadnieniem poruszonym w referacie był problem przemieszania funkcji modlitwy i autopsychoterapii oraz zaakcentowania roli „świadomości” Autor konkludując swoje wystąpienie wyraził pogląd, iż spotkanie z bogactwem medytacyjnego dziedzictwa religii niechrześcijańskich może wpłynąć inspirująco na lepsze zapoznanie się z lekceważonym bądź zapomnianym dziedzictwem duchowości chrześcijańskiej, z jego licznymi szkołami i sposobami modlitwy. Twierdził jednak, że podejmowane próby stosowania wschodnich technik medytacyjnych w modlitwie chrześcijańskiej musi się odbywać z dużą ostrożnością. Często są one nie do pogodzenia z poglądami chrześcijańskimi, a bezkrytycznie przyjęte i stosowane mogą ostatecznie okazać się zagrożeniem, kierując w ślepy zaulek na drodze rozwoju modlitwy czy wprowadzając zamęt w poglądach.

Symposium zakończył i podsumował obrady jego organizator i pomysłodawca ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański. Dziękując przybyłym na symposium słuchaczom oraz prelegentom, wskazał na konieczność podejmowania dalszych badań nad zaprezentowaną tematyką. Wyraził jednocześnie nadzieję, że obecne symposium zapoczątkuje szereg następnych, prezentujących najnowsze badania prowadzone w dziedzinie teologii duchowości.